

מִי יֵרֵם הָיִם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

גליון 591

שבת חזון, מדיני תשעה באב

אב תשפ"ו

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

הבדלה

◀ כשמבדילים על הכוס במוצאי שבת חזון נוהגים לתת לתינוק לשותות מן הכוס. (תינוק, הוא מי שהגיע לגיל חינוך- גיל שש- אך עדיין לא הגיע לגיל ההבנה להתאבל על ירושלים- גיל תשע או עשר בערך. שאז מתחילים ללמוד תוספות והוא בן הבנה (הגר"נ קרליץ זצ"ל). אם אין תינוק, ישתה המבדיל בעצמו (רמ"א שם ומשנ"ב).
 ▶ לפי מנהג הספרדים, יכול המבדיל לשתות מכוס ההבדלה בעצמו (שו"ע ורמ"א סעיף ו').

בירך "בורא פרי הגפן" ולא התכוון לשתות

◀ **שאלה:** בהבדלה במוצאי שבת חזון האב עשה הבדלה והתכוון להוציא את בנו הקטן בברכת "בורא פרי הגפן", ולא היה בדעתו של האב לשתות כלל, לבסוף הבן סירב לשתות את היין והאב היה מוכרח לשתות, האם צריך לברך שוב "בורא פרי הגפן"?
תשובה: י"א שאינו צריך לברך שוב "בורא פרי הגפן" משום שכיוון לצאת בזה ידי חובת הבדלה, וכיוון ש"בורא פרי הגפן" נצרכת להבדלה, יצא בזה ("קב ונקי" בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל), וי"א שכיון שכוונתו בברכה היתה רק לצורך הבן לא יצא בברכה זו וצריך לברך שוב (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

מדיני תשעה באב

שתיית מים לפני התענית

◀ **שאלה:** השותה מים לצימאון מברך ברכת "שהכל" אבל אם אינו צמא לא מברך עליו כמבואר בשו"ע (סי' ר"ד סעיף ז'). מה הדין במי ששותה מים לפני הצום, עכשיו הוא אינו צמא אבל שותה בכדי שלא יהיה צמא אח"כ, האם זה נחשב לצמא וצריך לברך או שהיות שעכשיו אינו צמא אינו צריך לברך?
תשובה: מי ששותה מים בלי שום תכלית ליהנות מעצם המים, רק לצורך הנאה צדדית, כגון להוריד עצם או לבלוע כדור אינו מברך על השתיה (כמבואר ב"ביאור הלכה" שם). אבל השותה מים לצימאון בין משום צימאון עכשיו או שלא יחיה צמא יש לדון שאח"כ צריך לברך (הגר"נ קרליץ זצ"ל). אמנם למעשה המהרש"ם כתב ב"דעת תורה" (סי' י"ד) לא לברך, וספק ברכות להקל.

ישיבה על הקרקע

◀ בליל תשעה באב וביום, עד חצות היום יושבים סמוך לרצפה. (שו"ע סי' תקנ"ט ג'). מותר לשבת על כר קטן או על שרפרף נמוך (משנ"ב שם), כעין שמצינו לגבי אבליים.
 ▶ הנוסע ברכב יכול לשבת כרגיל מכיון שאין דעתו לנוחיות או לתענוג ובכח"ג לא תקנו שצריך לשבת על הרצפה (ספר "תורת היולדת" פי' מ"ח הערה י"ז).

נטילת ידים ורחיצה

◀ בנטילת ידים בבוקר יש ליטול רק עד סוף קשרי האצבעות (שו"ע סי' תקנ"ד סעיף י').
 כהן נוטל את כל כף היד לצורך עליה לדוכן. (שע"ת סי' תקנ"ד ס"ק ח').
 ▶ אסור להושיט אפילו אצבע לתוך מים, אבל מותר לטוֹפֵף מאכלים לצורך הכנתם אף שע"ז גם שוטף ידים משום שאין בכך כוונת רחצה (משנ"ב שם ס"ק י"ט).

עישון וריח

◀ אסור לעשן, אך מי שמורגל בעישון ביותר ודחוק לו, יכול להקל מחצות היום בצנעה. (משנ"ב סי' תקנ"ה).
 ▶ לכתחילה אין להריח בשמים (ע"י שעה"צ סי' תקנ"ו ס"ק א').

שאיילת שלום

◀ שאילת שלום וכיוצא"ב (בוקר טוב) אסורה כל היום. (שו"ע סי' תקנ"ד כ"י ומשנ"ב) אבל מותר לאחל "מזל טוב", שזה אינו בגדר שאילת שלום. (שו"ת "להורות נתן" ח"ב סי' ל"ז, הגר"ש דבליצקי זצ"ל, בשם שו"ת "שלמת חיים").

שליח ציבור

◀ אבל מותר להיות ש"ץ בתשעה באב, ולא נחשב "מועד" לענין זה (הגר"נ קרליץ זצ"ל, וכעין שמבואר במשנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק י"ז לענין הספד).

שבת חזון

רחיצה וצחצוח נעליים

◀ בערב שבת חזון מותר למי שרגיל בכל ערב שבת לרחוץ פנים, ידים ורגלים במים חמים (רמ"א שם ומשנ"ב ס"ק צ"ז). וכן מי שרגיל לחפוף את ראשו במים חמים בערב שבת מותר לו לחפוף גם בערב שבת חזון (רמ"א שם, ומשנ"ב ס"ק צ"ו). לדעת המשנ"ב (ס"ק צ"ו) הכל מותר ללא סבון, ולדעת ה"חזון איש" כל מה שמותר לרחוץ בחמים מותר גם עם סבון.

◀ הנוהגים לטבול בכל ערב שבת, ואינם מבטלים את טבילתם לפעמים מפני טרדה או צינה רשאים לטבול גם בערב שבת חזון במים פושרים (משנ"ב ס"ק צ"ה ושעה"צ שם).

שפיכת תשעה קבין

◀ כמו"כ מי שנמנע ללכת למקוה מסיבה בריאותית וכד', ומקפיד בכל ערב שבת לשפוך על עצמו תשעה קבין במקלחת, מותר לעשות כן גם בערב שבת חזון.

◀ כשיש צורך מותר לצחצח נעליים בתשעת הימים וכ"ש לכבוד שבת. ויש סוברים שמותר להשחיר את הנעליים אך לא להבריקן. ולכבוד שבת מותר גם להבריק (שו"ת "אגרות משה" ח"ג תשי"פ).

מקוה חם בימי הקיץ

◀ **שאלה:** מי שכל הקיץ טובל דוקא במקוה שאינו חמים, שנהנה מזה יותר, האם גם בערב שבת חזון יעשה כן, או שמא עדיף שיטבול בחמים, כיון שאצלו יש בזה יותר צער?
תשובה: גדר רחיצה בחמין לא תלוי בתענוג רק שזה רחיצה אלימא ומנקה יותר (ולכן התיירו רחיצת ראשו, פניו, ידיו ורגליו בחמין בערב שבת, לא משום תענוג אלא משום כבוד שבת שותהיה רחיצה אלימא), ולכן אפילו שנהנה יותר מטבילה במים קרים, יטבול במים קרים (שאין איסור ליהנות מקור בימים אלו) שעיקר הקפידא על סוג רחיצה אלימא (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

בגדי שבת

◀ מי שיוצא ביום שישי וחוזר לביתו סמוך לשבת, ורגיל ללבוש בגדי שבת כבר מיום שישי בבוקר, מותר לו לעשות כך גם בערב שבת חזון מכיון שרגיל בכך, וזה גם נחשב לכבוד שבת, ויש סוברים שאין ללבוש בגדי שבת אלא סמוך לשבת.

◀ נוהגים ללבוש בשבת חזון את כל בגדי השבת (משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק ו') ויש נוהגים לשנות בגד אחד (שם).

בשבת בבוקר אפשר ללבוש בגדים מכובסים אחרים, כדי שיהיו לו משומשים לאחר שבת, ואין זה נחשב כלל כהכנה לצורך חול, מכיוון שלא ניכר שעושה כן, ובכל זאת לא יאמר שלובשם עבור ימי חול (גדולי הפוסקים זצ"ל).

בשר ויין

◀ יש מקומות בספרד שבשבת חזון אוכלים רק בשר שנשחט לפני תשעת הימים, ומקורם מראשונים שכתבו "מצניעים הסכין של שחיטה מר"ח ואילך" (רמ"א סי' תקנ"א ט') בשם רבינו ירוחם, לכן שחטו רק לפני ר"ח, ושמרו הבשר בהרבה מלח (דלא היה אז מקפיא), והטעם שנהגו כן משם זכר לחורבן הבית שבטלו הקרבנות, ובשר מלוח פסול למזבח, לכן אכלו רק בשר זה.

ועצם הטעם שאסרו לשחוט מר"ח ואילך כתב בספר "אבודרהם" משום חשש שמא יבוא לאכול מזה, וכבר כתב ה"ערוך השולחן" (סעיף כ"ה) שדברים תמוהים הם דהא א"א לאכול עד שיבשל הבשר ואתי למידיכר, ואי משום אכילת מזיד לא חשידי ישראל על זה, עיי' שם.

קריאת הפטרה

◀ הפטרה נוהגים לקרוא בניגון של "איכה", אולם בביהכ"נ "לדרמן" וכולל "חזון איש" קוראין כרגיל, ע"פ דברי החזו"א זצ"ל שאין לעשות אבילות בפרהסיא (עיי' "אורחות רבנו" ח"ב עמ' קל"ה).

הורדת בגדי שבת במוצ"ש

◀ יש שפושטין את בגדי השבת מיד אחר ההבדלה ("חזון איש" הוריד בגדי השבת מיד), ויש סוברים שאין צריך להחליף (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

מגילת איכה למי שלא צם

◀ מי שלא צם לא יכול להיות בעל קורא בת"ב אבל קריאת מגילת איכה אפשר ע"י מי שלא צם (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

לבישת טלית ותפילין

◀ אין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין בתשעה באב בבוקר לפני חצות היום. (שו"ע סי' תקנ"ה).
יש סוברים שלא יפשוט טלית קטן בלילה כדי לא להכניס עצמו לספק ברכות ביום.

טלית ותפילין בשחרית

◀ **שאלה:** מנהג יוצאי הודו (ומובא מנהג זה ב"שערי תשובה" סי' תקנ"ה) להתעטף בטלית ותפילין בתשעה באב בתפילת שחרית. יוצא הודו שאין לו אלא רק מנין הנוהג כמנהג אשכנז, האם יכול להתפלל עמם בלי טלית ותפילין (ויאמר ק"ש ביחידות עם טלית ותפילין לפני כן), או עדיף להתפלל ביחידות ק"ש ושמו"ע בכדי להתפלל עם טלית ותפילין?

תשובה: פשיטא שתפילה בציבור עדיפה בזה, ולכן יקרא ביחידות ק"ש לפני כן, ואח"כ יתפלל עם הציבור בלי טלית ותפילין (בעל "שבט הלוי" זצ"ל). ויש סוברים שאפשר לקיים שניהם היות שכולם יודעים שיש ב' מנהגים, אין בזה משום "לא תתגודדו", ולכן יתפלל עם טלית ותפילין בתוך המנין של האשכנזים, הגם שכל הציבור אינם עטופים בטלית ותפילין (הגר"ח קניבסקי זצ"ל, וע"ע "באר היטב" סי' תקנ"ה ס"ק א').

◀ **שאלה:** האם מותר לישון בת"ב קודם שהניח תפילין בלי שומר?
תשובה: קודם זמן מנחה ודאי שרי, כיון שלא הגיע זמן החיוב אין איסור שינה (הגר"ש אלישיב זצ"ל), ואחר שהגיע זמן מנחה לא ילך לישון אלא אם יש לו שומר (הגר"ח קניבסקי זצ"ל), בפרט בתשעה באב שמאוד עייפים וחלשים מן התענית, ועלול להימשך. ואם אפשר לסמוך על שעון מעורר, תלוי כל אחד ואחד לפי מזגו.

תהילים ו"אנעים זמירות"

◀ אלו שאומרים תהילים בקביעות כל יום, יאמרו לפני תפילת מנחה. ויש נוהגים לומר למחר תהילים של אמש ושל היום וכן נכון (משנ"ב סי' תקנ"ד ס"ק ז'). הנוהגים לומר פזמון "אנעים זמירות" כל יום יאמרוהו לפני מנחה (אאמ"ר זצ"ל).

אמירת נחם

◀ **האשכנזים** אומרים "נחם" בברכת "בונה ירושלים" רק במנחה, והספרדים אומרים בכל שלש התפילות, כמו "עננו". ואם שכת, אומר בברכת "ירצה" לפני "ותחזינה" (שו"ע, רמ"א, משנ"ב, סי' תקנ"ד). אפילו מי שלא צם אומר "נחם".

תורה ומוסר

◀ אין לכתוב חידושי תורה בתשעה באב (שע"ת ס"ו"ס תקנ"ד).
◀ כתב המאירי (מו"ק כ"א): "ויראה לי שלא נאסרו דברי תורה לאבל אלא דרך לימוד וגרסא, אבל לעיין בספרים המעוררים לבו של אדם לתשובה לא נאסר, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, ומכאן יראה שנהגו הכל בכך וכו'". וכ"כ בספר "שדי חמד" (ח"ו מערכת אבילות סי' כ"ה) דאע"ג שאבל אסור בדברי תורה מותר ללמוד ספרי יראה ומוסר. עכ"ד.

וכמו כן אפילו אם תוך כדי זה מביאים ענין מחז"ל ומגמרות, מותר, מכיון שמביאים מחז"ל להוכיח איזה מחשבה לענין החורבן, או חיזוק במוסר אין זה נחשב לד"ת, ומותר ללומדם, וכן לפעמים הדרשן מביא בת"ב דברי חז"ל להוכיח איזה יסוד בעניני מחשבה אין זה בכלל איסור לימוד תורה בת"ב (הגר"ש אלישיב זצ"ל). וי"א שההיתר הוא דוקא כשאננם מיוסדים על פסוקים או מאמרי חז"ל (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

דינים הנוגעים לחולה

◀ חולה שאוכל לחם בת"ב יש לו ליטול את כל כף היד.
◀ חולה שאכל ומרגיש טוב ימשיך לצום (עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ז, אג"מ או"ח ח"ב סי' קי"ב, ובעל "שבט הלוי" זצ"ל).
◀ בברכת המזון בתשעה באב אין להוסיף "נחם", אלא מברך כרגיל.
◀ חולה שאוכל בתשעה באב, יכול לעלות לתורה (שו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ז), וזה שונה משאר התעניות.
(אבל עי' שו"ת רע"א, מה"ק תי' כ"ד, שדן לענין מנחה ביום כיפור, אם חולה שאכל יכול לקבל עליה מצד יום טוב, אבל מצד תענית פשיטא ליה שא"א לקבל עליה ע"כ. וא"כ ק"י לתשעה באב שלא יכול לקבל).
◀ חולה שאוכל לפני חצות היום לא יתעטף בטלית ולא יניח תפילין לפני שאוכל (שו"ת מהר"ם שיק סי' רפ"ט וכן הורה הגר"ש ז"א איערבאך זצ"ל).
◀ חולה ששותה מים רק כדי לבלוע תרופה, לא יברך על המים אע"פ שהוא צמא (בעל "שבט הלוי" זצ"ל עפ"י שו"ע או"ח סי' ר"ד סעיף ז').

אכילת לחם לחולה

◀ **שאלה:** חולה שאוכל לחם בת"ב צריך ליטול כל ידיו, האם יש ענין לכתחילה לאכול דברים אחרים שלא להביא עצמו לידי נטילת ידיים?
תשובה: יסוד ההיתר הוא משום שנטילה לצורך מצוה אין זה רחיצה של תענוג ולא נכלל בתוך האיסור ולכן לכתחילה מותר לאכול לחם אם צריך (הגר"נ קרליץ זצ"ל והגר"ח קניבסקי זצ"ל, ודלא כספר "שערים מצוינים להלכה" סי' קכ"ד, קו"א).

מלאכה

◀ נוהגים שלא לעשות שום מלאכה שיש בה שיהוי לפני חצות היום, כגון: רחיצת כלים, סידור הבית וכדומה. (רמ"א סי' תקנ"ד סעיף כ"ב) אך אם אי הניקוי יגרם לריח רע או לריבוי חרקים, אפשר לשפוך מים כדי לסלק את הלכלוך.

◀ אין להכין צרכי סעודה אלא רק לאחר חצות היום (שו"ע סי' תקנ"ט סעיף י').

בישול לכבוד שבת

◀ השנה שחל ת"ב ביום חמישי באופן שהזמן דחוק לו, מותר לבשל ממחצית היום לצורך שבת (בעל "שבט הלוי" זצ"ל עפ"י דברי המשנ"ב סי' תקנ"א ס"ק י' שומתר לשחוט באופן זה).

שטיפת רצפה

◀ אין להקל לשטוף את הבית בתשעה באב לכבוד שבת (בעל "שבט הלוי" זצ"ל).

קייטנה בתשעה באב

◀ **שאלה:** האם מותר לעשות קייטנה לילדים בת"ב מהבוקר עד הערב, או שמא זה נחשב כמלאכה שאסורה?

תשובה: איתא ברמ"א (סי' תקנ"ד סעיף כ"ב) שלפני חצות אסור לעשות שום מלאכה אולם בזה ששומרים על הילדים בודאי מותר, וזה שלוקחים כסף עבור השמירה, יאמרו שזה עבור השעות אח"צ או עבור כל השעות ביחד (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

קידוש לבנה

◀ כתב הרמ"א (סי' תקנ"א סעיף ח') שנוהגים לא לקדש הלבנה עד לאחר תשעה באב, ועוד כתב הרמ"א (סי' תכ"ו סעיף ב') שבמוצאי יו"כ מקדשין אותה מפני דאז שורין בשמחה אבל לא במוצאי תשעה באב או שאר תענית. וכתב המשנ"ב משום שאין שרונים בשמחה, ויברך בימים שאחריה.

וכתב ה"באר היטב" (שם) שהאר"י ז"ל כתב לקדשה במוצאי תשעה באב, וכ"כ הכנה"ג שכן נוהגין בירושלים וכתב ה"שבות יעקב" שכן הוא מנהגם, אבל טועמים מידי קודם, עי' שם. וכתב ה"באר היטב" (סי' תקנ"א סעיף כ"ח) הטעם כי נולד בן דוד במוצאי תשעה באב, ומבשרים ללבנה שעתידים להתחדש, עי' שם, וכ"כ המשנ"ב (סי' ק"א). וכן המנהג בבני ברק שנוהגים לקדש במוצאי תשעה באב.

◀ בירושלים מנהג רבים לקדש הלבנה במוצאי"ק חזון, וכן הוא מנהג הגר"א.

◀ השנה שחל תשעה באב ביום חמישי לדעת הרמ"א יש להמתין עד מוצש"ק (משנ"ב סי' תכ"ו ס"ק י'). אולם כל זה למנהג הרמ"א שלא מקדשין לבנה לעולם במוצאי תשעה באב, אבל לפי אלו שמקדשין תמיד במוצאי תשעה באב, גם בזה יש לעשות כן, וכמשי"כ המשנ"ב אח"כ (סי' ק"א), כן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל.

נעילת נעלים לקידוש לבנה

◀ אלו שאומרים קידוש לבנה במוצאי תשעה באב, צריכים קודם לנעול נעלים ("שערי תשובה" סי' תקנ"ט ס"ק ד', ומשנ"ב סי' תכ"ו ס"ק י"א).

עשירי באב

◀ **האשכנזים** נוהגים כל שנה שלא לאכול בשר ויין, לא להתרחץ, לא להסתפר ולא לכבס עד חצות היום של עשירי באב, הספרדים נוהגים שלא לאכול בשר ויין כל היום העשירי, (שו"ע ורמ"א סי' תקנ"ח, ומשנ"ב סי' ק"ג). וכולם נוהגים שלא לברך "שהחינו" ביום הזה. (שע"ת שם). ולפי מנהג אשכנז, איסור זה מסתיים בחצות היום.

◀ השנה שחל עשירי באב ביום ששי. במג"א כתב שהכל מותר לכבוד שבת (משנ"ב סי' ק"ג). האחרונים הסכימו שמיד במוצאי הצום מותר להסתפר ולהתרחץ ולכבס לכבוד שבת (סידור יעב"ץ, הגר"ש ז"א איערבאך זצ"ל, מובא בשש"ב סי' מ"ב סעיף ה'). והא דכתב שע"ת בשם א"ר דמותר בשחרית, וכ"כ בקיצור שו"ע, סי' קכ"ד סעיף כ', שמא אז היה נהוג לכבס בבוקר כי הכיבוס היה עסק גדול. ויש מחמירים בתספורת להתיר רק ביום (בעל "שבט הלוי" זצ"ל).

◀ כאשר לא משנה אם מכבס במוצאי תשעה באב או למחרת- יש לכבס רק למחרת.

◀ מותר ללכת לים ביום שישי בבוקר (דמסתבר שהתירו לגמרי, אפילו שלא לכבוד שבת, ובכל זאת יש מקום להחמיר בזה, הגר"נ קרליץ זצ"ל).

◀ בשר, יין ושירה שאין בהם משום הכנות לכבוד שבת כלל, אסורים עד חצות היום כמו בכל שנה. (ערוך השולחן סעיף ב').

תשובה לחידה מגילון 590

◀ **חידה:** מתי אומרים "נחם" גם ב' באב (לא בתשעה באב נדחה)?

תשובה: אנשי מעשה שמתענים גם בתשיעי וגם בעשירי, אומרים "נחם" בערבית שחרית ומנחה ("מגן אברהם" סי' תקנ"ז בשם הש"ה). בתשיעי אומרים "נחם" רק במנחה שהוא עת שריפת בית המקדש, ובעשירי אומרים כל היום, כי כל היום הוא עת שריפת בית המקדש.